

การฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญางานจักสานย่านลิเภอบ้านม้าเเงย ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

Restoration and Conservation of Yanliphao Weaving Wisdom at Banmangey, Tambol Paching, Amphur Chana, Songkhla Province

ดวงฤดี อุทัยหอม¹, กรกมล ชื่นสุวรรณ², สิริกาญจน์ สีดำ^{3*}, เอกชัย แซ่พุ่น⁴, กุลธิรา แซ่ไชว⁵ และ จุฑามาศ พรหมมนตรี⁶

Duangruedee Uthaihom¹, Kornkamol Soonsuwon², Sirikan Sridam^{3*}, Eakchai Saepun⁴, Kulthira Seasao⁵ and Jutamas Prommontree⁶

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

¹ Assistant Professor, Program in Marketing, Hatyai Business School, Hatyai University.

² ดร., สาขาวิชาระบบสารสนเทศทางธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

² Ph.D., Business Information Systems, Hatyai Business School, Hatyai University.

³ อาจารย์, สาขาวิชาการตลาด, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

³ Lecturer Program in Marketing, Hatyai Business School, Hatyai University.

⁴ อาจารย์, สาขาวิชาดิจิทัลมีเดียดีไซน์, คณะนิเทศศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

⁴ Lecturer, Department of Digital Media Design, Faculty of Communication Arts Hatyai University

⁵ อาจารย์, สาขาวิชาการจัดการ, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

⁵ Lecturer Program in Management, Hatyai Business School, Hatyai University

⁶ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาผู้ประกอบการฐานนวัตกรรมและการออกแบบ, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

⁶ Assistant Professor Dr., Program in Innovative and Design Entrepreneur, Hatyai Business School, Hatyai University

Corresponding Author, E-mail: Prodpai_dd@hu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญางานจักสานย่านลิเภอบ้านม้าเเงย ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ที่กำลังจะเลือนหายไปให้คงอยู่กับชุมชน 2) เพื่อจัดตั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจักสานย่านลิเภอบ้านม้าเเงย ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นกลุ่มสมาชิกในท้องถิ่น ในการร่วมอนุรักษ์สืบสาน ถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาสู่สมาชิกในชุมชน และถ่ายทอดให้กับผู้สนใจ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ กลุ่มเป้าหมายใหม่ ช่องทางการจัดจำหน่ายออนไลน์และงานออกร้านและการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ผู้ให้ข้อมูลคือสมาชิกกลุ่มจักสานย่านลิเภอบ้านม้าเเงย จำนวน 2 คน การเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกกลุ่มจักสานย่านลิเภอบ้านม้าเเงยออกแบบผลิตภัณฑ์แบบดั้งเดิมตามความต้องการของลูกค้า ไม่มีการใช้เทคโนโลยีในการผลิต จำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ่านออนไลน์ และ งานแสดงสินค้า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่ม คือ ผู้จักสานมีจำนวนน้อย ใช้เวลานานในการทำชิ้นงาน และการ

จัดระบบ การตลาด ส่วนแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานจักสานย่านลิเภา คือกลุ่มจักสานย่านลิเภาบ้าน
ม้าเอยควรจัดระบบข้อมูลผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์จักสานย่านลิเภาตามความต้องการ
ของลูกค้าและคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม วิเคราะห์สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ วางแผนการตลาด รวมทั้ง
ภาครัฐควรผลักดันขีดความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และพัฒนาตลาดของผู้ผลิตและผู้ประกอบการ

คำสำคัญ: การฟื้นฟู; การอนุรักษ์; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; งานจักสานย่านลิเภา

Abstracts

The objectives of this research are 1) to restore and conserve Yanliphao weaving wisdom at Banmangey, Tambol Paching, Amphur Chana, Songkhla Province which is about to disappear so that it remains with the community, 2) to establish a career group, a group of Yanliphao weaving farmer housewives, Tambol Paching, Amphur Chana, Songkhla Province, to be a local career group to jointly conserve, continue, and pass on knowledge from local wisdom teachers to community members and pass it on to those who are interested, and 3) to develop new product formats, new target groups, online distribution channels and booths and to publicize products to reach the target groups and make them widely known. Data were collected from 2 members of yanliphao weaving group. Research instruments were interviewing form. Data were analyzed by content analysis.

The research found that the members of Yanliphao weaving group at Banmangey designed traditional products according to customer needs. They did not use technology for production. They sold products at the group stores, online and trade shows. Problems and obstacles in group operations were a few wicker workers, taking a long time to do the work, and lack of organizing the marketing system. The guidelines for the development of Yanliphao weaving products were the Yanliphao weaving wisdom at Banmangey should organize the product information system and the transmission of wisdom, produce Yanliphao weaving products according to customer requirements and maintain the original identity, analyze media for public relation, plan the marketing. In addition, the government should push the capability in product development and develop the market of manufacturers and entrepreneurs.

Keywords: Restoration, Conservation, Local Wisdom, Yanliphao Weaving

บทนำ

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นองค์ความรู้รวมทั้งความคิดและความเชื่อที่ท้องถิ่นนั้น ได้สั่งสมและสืบทอดอย่างต่อเนื่องกันมา โดยใช้วิธีการ เครื่องมือและวิถีชีวิต เพื่อการป้องกันและแก้ปัญหาการดำรงชีพของบุคคลในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น อยู่รอดปลอดภัย มีความสุข มั่งคั่งและมั่นคง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจึงเรียกในภาพรวมว่า “ภูมิปัญญาไทย” ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและสามารถเปลี่ยนเป็นมูลค่ามหาศาลในสังคมได้อย่างยั่งยืน

ย่านลิเภา เป็นพืชประเภทย่านหรือเถาวัลย์ที่พบมากอยู่ในสวนยางพารา ถือได้ว่าเป็นพืชร่วมยาง ขึ้นเองโดยธรรมชาติได้ต้นยาง เนื่องจากได้ต้นยางมีความชุ่มชื้นส่วนใหญ่จะขึ้นในพื้นที่ภาคใต้ แหล่งที่พบมาก ได้แก่จังหวัดนครศรีธรรมราช สตูล สงขลา ยะลา ปัตตานี นราธิวาส เป็นต้น ลำต้นลิเภาที่ขึ้นอยู่ในสวนยาง จะมีทรงของย่านเป็นเส้นตรงมีโค้งหักยักบ้างไม่มากนัก ย่านลิเภาที่หาได้ในสวนยางจึงมีทรงของเส้นตรงที่สวยงาม โดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลการเบิกหน้ายางจะมีลำเส้นที่สวยงาม ย่านลิเภาจะมี 2 ชนิด คือ ย่านลิเภาเส้นเขียวกับย่านลิเภาเส้นดำ ซึ่งส่วนมากในสวนยางจะพบย่านลิเภาเส้นเขียวมากกว่าเส้นดำ ลักษณะใบของย่านลิเภาเส้นเขียวจะมีลักษณะเรียวยาว ส่วนย่านลิเภาเส้นดำจะมีขนาดเล็กกว่าและขอบใบโค้งหักยัก ลักษณะเส้นหรือย่านลิเภา สามารถนำมาใช้ทำจักสานได้ทั้งเส้นเล็กและเส้นใหญ่ ย่านลิเภาที่ภาคใต้นั้น ใช้ได้ดีเพราะว่าฝนตกมากทำให้เกิดความเหนียว ทำให้เส้นเหนียวและอยู่ได้เป็นร้อยปี ดังที่คนญี่ปุ่นบอกว่าลักษณะพิเศษของย่านลิเภา ถ้าแน่นว่าทั้งให้แก่กับต้นแล้วใยของเขาจะเหนียวอยู่ได้เป็นร้อยปี โดยที่ไม่มีตัวแมลงมากัดกินเลย เพราะฉะนั้นพูดได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่ยอดเยี่ยมที่เหมาะสมแก่การนำมาจักสานเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ (สุรสิทธิ์ ระวังวงศ์, ชาตรี หอมเขียว, อภิพล ทองมั่ง กำเนิดว่า และ ชัยวัฒน์ภักดิ์ เลาสัตย์, 2565)

บ้านม่วง ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ในอดีตชาวบ้านมีอาชีพทำสวนยาง และทำนา จากการรวบรวมข้อมูลความเป็นมางานจักสานย่านลิเภอบ้านม่วงร่วมกับชาวบ้านในชุมชนที่สามารถทำงานจักสานย่านลิเภาได้กล่าวว่า นายไหม ไชยวิรัตน์ เป็นบุคคลแรกในพื้นที่ของบ้านม่วง ที่ทำจักสานย่านลิเภา (หากปัจจุบันท่านมีชีวิตอยู่ท่านจะมีอายุ 126 ปี) สำหรับรูปแบบงานจักสานย่านลิเภอบ้านม่วง ถูกส่งต่อเรื่องราวการสืบสานไปยังพื้นที่อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ชาวบ้านเริ่มมีรายได้เสริมจากการจักสานย่านลิเภา มารวม 30 ปี แต่ในช่วงสถานการณ์โควิด 3-4 ปีที่ผ่านมา ได้ชะลอการจักสาน เนื่องจากไม่มีการสั่งซื้อและหยุดทำการจักสานในที่สุด จึงทำให้ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุขาดรายได้ ดำรงชีพตามวิถี ปลูกผัก ทำสวน ขายของพอเลี้ยงชีพ จนกระทั่งปลายปี 2567 คณะผู้วิจัยได้เข้ามาร่วมฟื้นฟู และสืบสานอาชีพงานจักสานย่านลิเภอบ้านม่วงให้กลับมาอีกครั้ง เพื่อสืบสานอาชีพแห่งภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น และสร้างรายได้เสริมแก่คนที่มีความสามารถด้านงานจักสานในพื้นที่ให้มีเศรษฐกิจฐานรากที่ดีขึ้น

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของ Bourdieu (1986) ซึ่งเสนอว่าทุนที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิต เช่น ความรู้ดั้งเดิม ทักษะเชิงช่างและงานหัตถกรรม เป็นสินทรัพย์ที่สามารถเปลี่ยนเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสังคมได้ หากได้รับการฟื้นฟู ถ่ายทอด และต่อยอดอย่างเหมาะสม แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Hall (1997) ที่มองว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมิได้หยุดนิ่ง แต่สามารถสร้างและตีความใหม่ผ่านบริบทการเล่าเรื่องและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะในกรณีของการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านผู้สูงวัยหรือครูภูมิปัญญา ซึ่ง Seroto (2011) และ Smith (2006) ต่างก็เน้นย้ำถึงความสำคัญของกระบวนการเล่าเรื่อง (storytelling) ในการส่งต่อองค์ความรู้และเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ขณะที่ Bessette (2004) เสนอว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Communication for Development) โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานสามารถเสริมพลังให้ชุมชนเข้าถึงตลาดและพัฒนาความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง ในบริบทของไทย หลายงานวิจัยสะท้อนถึงแนวทางที่สอดคล้องกัน เช่น วิไลวรรณ ทองเจริญ (2560) และ สุมาลี ชัยเจริญสุข (2561) ต่างพบว่าการรวมกลุ่มแม่บ้านหรือช่างท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานร่วมสมัย ช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและ

ส่งเสริมความภาคภูมิใจในชุมชน ขณะที่ ศิริพร ศรีสุวรรณ (2563) และ ปริญญา ตันติสุข (2559) ได้เน้นบทบาทของ “เรื่องเล่า” ในการสร้างการรับรู้ถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม และกระตุ้นการเรียนรู้ข้ามรุ่น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นว่าการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้จำกัดอยู่ที่การอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ที่ยึดโยงทั้งทุนทางวัฒนธรรม การสื่อสาร และความร่วมมือของชุมชนอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญางานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าแงย ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ที่กำลังจะเลือนหายไปให้คงอยู่กับชุมชน
2. เพื่อจัดตั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจักสานย่านลิเภา ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นกลุ่มสมาชิกในท้องถิ่น ในการร่วมอนุรักษ์ สืบสาน ถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาสู่สมาชิกในชุมชน และถ่ายทอดให้กับผู้สนใจ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ กลุ่มเป้าหมายใหม่ ช่องทางการจัดจำหน่ายออนไลน์งานออกร้านและการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้สร้างจากประสบการณ์ที่ได้สั่งสมไว้ในกระบวนการดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา (ศักดิ์ชัย เกียรติวนิช, 2542 ; วันเพ็ญ พงษ์พันธุ์บุตร, 2542) ให้ทัศนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึงองค์ความรู้ทั้งหลายที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาของชาติไทย โดยการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่และพัฒนาให้เหมาะสม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง รุ่ง แก้วแดง (2543) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรรเรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย รัตนะ บัวสนธิ์ (2535) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงกระบวนการทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการทัศน์ดังกล่าวมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติ จารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอน และปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล จึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนชั้นนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่ที่สิ่งแวดล้อมอื่นได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอามาปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อม และบริบททางสังคมของวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่เกิดจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อการแก้ปัญหา การปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ก่อเกิดสั่งสม ปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัย อยู่ในจิตใจ ระบบคิด พฤติกรรม ความเคยชินและความสันทัดชัดเจนที่เรียกเป็นองค์รวมว่า “ชาวบ้าน” โดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการทดสอบในชีวิตจริง ผ่านกาลเวลา สถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจ สังคมที่เคลื่อนไหว

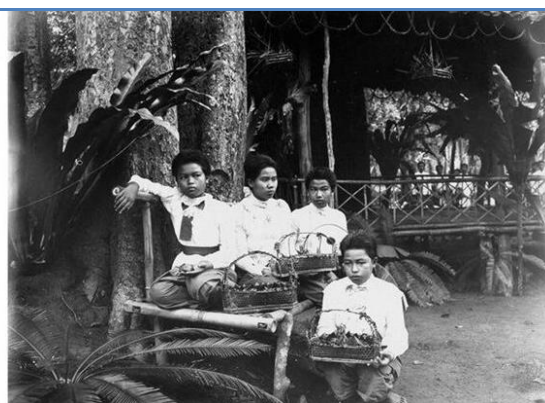
เปลี่ยนแปลง จึงเป็นธรรมดาที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายสิ่งหลายอย่างตกสมัยไปแล้ว ทว่า พร้อมกันนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกหลายอย่างก็ยังคงอยู่ หากแต่มีการปรับใช้สถานการณ์แล้วองงามเจริญเติบโตต่อไป (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544) ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านซึ่งเกิดจากความเชื่อของคน

หัตถกรรมย่านลิเภา

อาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทย กล่าวบรรยายในงานนิทรรศการ “เพียรสาน...งานศิลป์” จัดขึ้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2565 ณ หอศิลป์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เขตพระนคร กรุงเทพฯ โดย มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ หัวข้อศิลปาชีพในมิติจักสาน : จากงานพื้นบ้าน สู่หัตถศิลป์ไทย ตอนหนึ่งว่า การทำเครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมแรก ที่มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์รู้จักและทำใช้ในชีวิตประจำวัน ก่อนที่จะรู้จักทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งมีการพบชิ้นส่วนเครื่องจักสานกับโครงกระดูกมนุษย์ผ่านแหล่งโบราณคดีเมื่อประมาณ 3,000 ปีก่อน และปรากฏหลักฐานวัฒนธรรมการทำเครื่องจักสานแพร่หลายในทุกภูมิภาคไทย นอกจากนี้ ยังพบว่า งานจักสานแฝงอยู่ในราชสำนักมาโดยตลอด โดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงฟื้นฟูการทำจักสานย่านลิเภา พันราชประเพณีต่าง ๆ ในราชสำนักขึ้นมาใหม่ ซึ่งมีของใช้โบราณที่เป็นย่านลิเภาเป็นจำนวนมากที่พบในตำหนักสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พบในคลังพระที่นั่งวิมานเมฆ เป็นต้น (สมเด็จพระพันปีหลวง ทรงอนุรักษ์, 2565)

ภาพที่ 1 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงทรงฟื้นฟูงานจักสานย่านลิเภา
ที่มา : มติชนออนไลน์, 2565

ภาพที่ 2 พระโอรสและพระธิดาในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีเครื่องจักสาน

ย่านลิเภาวางประกอบซึ่งใช้อย่างแพร่หลายในราชสำนักสมัยนั้น (ภาพซ้าย) ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์
ในรัชกาลที่ 5 ภาพหญิงผู้ตีเมืองกำแพงเพชรถือตะกร้าจักสานไม้ไผ่ใส่สิ่งของ (ภาพขวา)
ที่มา : มติชนออนไลน์, 2565

ความเป็นมาของงานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเอย

นายโหม ไชยวิรัตน์ เป็นบุคคลแรกในพื้นที่ของบ้านม้าเอย ที่ทำจักสานย่านลิเภา (หากปัจจุบันท่านมีชีวิตอยู่ท่านจะมีอายุ 126 ปี) โดยเมื่อครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่นายโหม ไชยวิรัตน์ ไปเลี้ยงวัวในป่า ในสวนยาง เห็นย่านลิเภาในป่า เส้นสวย ๆ งาม ๆ จึงนำย่านลิเภามาสานเป็นหมวก เขียนหมาก ทำเนื่อใส่ข้าวใส่ของและของใช้ในครัวเรือนข้าวของเครื่องใช้จากงานจักสานย่านลิเภา มักจะทำในเวลาไปเลี้ยงวัว นั่งเล่น ๆ ระหว่างเลี้ยงวัว ฝ่าวัว ในป่า ในสวนยาง ก็จะหาย่านลิเภามาทำจักสาน พอตกค่ำก็จะพาวัวกลับบ้านในสมัยก่อนใครมาเยี่ยมมาเยือน ก็จะมอบให้ญาติที่มาเยี่ยมบ้านเป็นของฝากกลับบ้านไป นายโหม ไชยวิรัตน์ ซึ่งเป็นคุณพ่อของคุณยายจาง ไชยวิรัตน์ จึงเป็นต้นกำเนิดของจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเอย ตำบลป่าชิง โดยปรากฏหลักฐานเชิงประจักษ์คือ หมวกย่านลิเภาของนายโหม ไชยวิรัตน์ ที่มีอายุร่วม 100 ปี ซึ่งมีความคงทนทนทาน ยังคงอยู่ เป็นที่ทราบกันของญาติพี่น้องและคนในชุมชน ต่อมา นางสาวจาง ไชยวิรัตน์ ซึ่งเป็นบุตรสาว ก็ได้เรียนรู้และสืบสานการจักสานย่านลิเภามาตั้งแต่รุ่นคุณพ่อสมัยยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงทำ โดยใช้เวลาวางไปหาย่านลิเภาและนำมาทำเป็นกระเป๋า ของใช้ต่าง ๆ อยู่อย่างต่อเนื่องมากกว่าครึ่งทศวรรษและทำเก็บสะสมในรูปแบบต่าง ๆ ไว้มากมาย นับเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทรงคุณค่าและเล่าเรื่องราวที่ดีงามของชุมชนบ้านม้าเอย ตำบลป่าชิงได้อีกเรื่องราวหนึ่ง

สำหรับรูปแบบงานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเอย ถูกส่งต่อเรื่องราวการสืบสานไปยังพื้นที่อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เนื่องจากนายโหม ไชยวิรัตน์ มีญาติพี่น้องในพื้นที่ดังกล่าว เวลาไปเยี่ยมญาติที่ปัตตานี นายโหม ไชยวิรัตน์ มักจะให้หมวก ตะกร้า ลิเภากับญาติ และญาติที่อำเภอโคกโพธิ์ให้ความสนใจก็ได้เรียนรู้ในเรื่องการจักสานย่านลิเภา เมื่อถึงงานประเพณีชักพระที่อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีคนภายนอกมาร่วมงาน คือคุณพรโรจน์กับพี่สาว ได้ให้ความสนใจในงานจักสานย่านลิเภา จึงได้ตามหาคนที่ทำจักสานย่านลิเภาที่ทำตะกร้า หมวก และได้มาพบกับนางสาวจาง ไชยวิรัตน์ ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านม้าเอย ตำบลป่าชิง อำเภอจะนะ ให้ช่วยทำผลิตภัณฑ์งานจักสานให้ตามแบบ ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีรายได้เสริมจากการจักสานย่านลิเภา มาร่วม 30 ปี แต่ในช่วงสถานการณ์โควิด 3-4 ปีที่ผ่านมา ได้ชะลอการจักสานเนื่องจากไม่มีการสั่งซื้อและหยุดทำการจักสานในที่สุด จึงทำให้ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุขาดรายได้ดำรงชีพตามวิถี ปลูกผัก ทำสวน ขายของพอเลี้ยงชีพ จนกระทั่งปลายปี 2567 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดวงฤดี อุทัยหอม พร้อมคณะ ได้เข้าร่วมฟื้นฟูและสืบสานอาชีพงานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเอย ให้กลับมาอีกครั้งเพื่อสืบสานอาชีพแห่งภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น และสร้างรายได้เสริมแก่คนที่มีความสามารถด้านงานจักสานในพื้นที่ให้มีเศรษฐกิจฐานรากที่ดีขึ้น

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของ Bourdieu (1986) ซึ่งเสนอว่าทุนที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิต เช่น ความรู้ดั้งเดิม ทักษะเชิงช่าง และงานหัตถกรรม เป็นสินทรัพย์ที่สามารถเปลี่ยนเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสังคมได้ หากได้รับการฟื้นฟู ถ่ายทอด และต่อยอดอย่างเหมาะสม แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Hall (1997) ที่มองว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมิได้หยุดนิ่ง แต่สามารถสร้างและตีความใหม่ผ่านบริบทการเล่าเรื่องและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะในกรณีของการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านผู้สูงวัยหรือครูภูมิปัญญา ซึ่ง

Seroto (2011) และ Smith (2006) ต่างก็เน้นย้ำถึงความสำคัญของกระบวนการเล่าเรื่อง (storytelling) ในการส่งต่อองค์ความรู้และเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ขณะที่ Bessette (2004) เสนอว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Communication for Development) โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานสามารถเสริมพลังให้ชุมชนเข้าถึงตลาดและพัฒนาความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง ในบริบทของไทย หลายงานวิจัยสะท้อนถึงแนวทางที่สอดคล้องกัน เช่น วิไลวรรณ ทองเจริญ (2560) และ สุมาลี ชัยเจริญสุข (2561) ต่างพบว่า การรวมกลุ่มแม่บ้านหรือช่างท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานร่วมสมัย ช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและส่งเสริมความภาคภูมิใจในชุมชน ขณะที่ ศิริพร ศรีสุวรรณ (2563) และ ปริญญา ตันติสุข (2559) ได้เน้นบทบาทของ “เรื่องเล่า” ในการสร้างการรับรู้ ถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม และกระตุ้นการเรียนรู้ข้ามรุ่น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นว่าการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้จำกัดอยู่ที่การอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ที่ยึดโยงทั้งทุนทางวัฒนธรรม การสื่อสาร และความร่วมมือของชุมชนอย่างเป็นระบบ

วิธีดำเนินการวิจัย

การฟื้นฟูภูมิปัญญางานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเงย ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิจัย 2 ระยะ โดย ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มงานจักสานย่านลิเภา ส่วนระยะที่ 2 เป็นการศึกษาแนวทางในการพัฒนาจักสานย่านลิเภา

ผู้ให้ข้อมูล

นางสาวจาง ไชยวิรัตน์ อายุ 78 ปีและนางสุนิตย์ เกื้อแก้ว อายุ 55 ปี ตัวแทนสมาชิกกลุ่มงานจักสานย่านลิเภา ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้แบบสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มงานจักสานย่านลิเภา คำถามครอบคลุมประเด็นข้อมูลทั่วไปของกลุ่ม วิธีการจัดการกลุ่ม แนวทางการพัฒนา ปัญหาและความต้องการที่เกี่ยวกับงานจักสานย่านลิเภา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสกัดสาระสำคัญและตีความข้อมูลจากบทสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเริ่มจากการถอดเทปคำสัมภาษณ์ให้เป็นข้อความสมบูรณ์ (verbatim transcription) แล้วดำเนินการอ่านข้อมูลซ้ำอย่างรอบด้าน เพื่อสร้างความเข้าใจในบริบทจากนั้น ทำการเปิดรหัส (Open coding) เพื่อระบุหน่วยข้อมูลสำคัญ และจัดกลุ่มประเด็นที่มีความสอดคล้องกันเข้าสู่หมวดหมู่แนวคิด (Categorization) ก่อนจะสังเคราะห์เป็นธีมหลัก (Thematic Abstraction) ที่สะท้อนประสบการณ์ มุมมอง และคุณค่าที่ปรากฏในเสียงของผู้ให้ข้อมูล โดยกระบวนการทั้งหมดอ้างอิงแนวทางของ Krippendorff (2004) ซึ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพอย่างมีระบบบนฐานของความหมายและบริบททางสังคมที่แวดล้อมข้อมูลนั้น

ผลการวิจัย

การดำเนินงานของกลุ่มจักสานย่านลิเภา ตำบลป่าชิง อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รูปแบบผลิตภัณฑ์งานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเงยแบบดั้งเดิม จะเป็นกลุ่มตะกร้า หมวก เขียนหมาก และเครื่องใช้ในครัวเรือน เหมาะกับการใช้งานในชีวิตประจำวันและกลุ่มผู้ใช้งานจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ หรือรู้จักผลิตภัณฑ์นี้ดีแล้ว

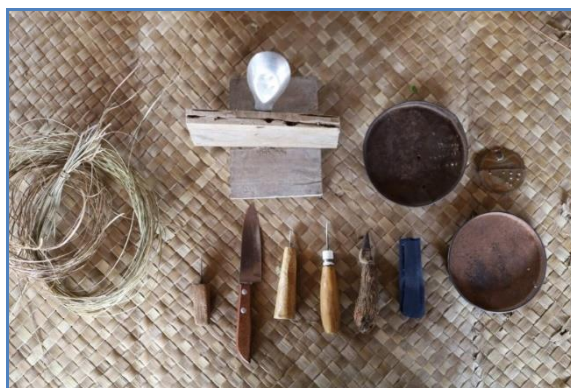
ภาพที่ 3 รูปแบบผลิตภัณฑ์งานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเงยแบบดั้งเดิม

2. วิธีการงานจักสานย่านลิเภาแบบโบราณ

งานจักสานย่านลิเภาของบ้านม้าเงย ชาวบ้านจะหาย่านลิเภาในสวนยางพารา ตัดนำเส้นใหญ่ นำมาทำแกน ขนาดของย่านที่ตัดประมาณ 1 เมตร หลังจากตัดเส้นใหญ่ เพื่อนำมาทำแกนแล้ว ก็จะหาเส้นขนาดกำลังเหมาะสม เรียกว่าขนาดกลางอ่อนกลางแก่ (ภาษาใต้เรียกว่าเพหราด) เพื่อนำมาเป็นเส้นสาน หลังจากหาเส้นลิเภากลางอ่อนกลางแก่มาได้แล้ว จะตั้งไว้ให้พอแห้งแล้วนำมาผ่าให้ได้สี่เส้น จากนั้นนำมาขูด และนำมาเข้าแป้นเพื่อให้เส้นมีความเท่ากัน และต่อด้วยนำมรดกับมิดเพื่อให้เส้นนิ่ม และนำมาสานทำเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่าง ๆ งานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเงย จะแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ เป็นงานจักสานย่านลิเภาในรูปแบบโบราณแบบใช้แกนลิเภาเพื่อมาทำการขึ้นรูปหรือตั้งรูปเพื่อสาน ส่วนการสานลิเภาในพื้นที่อื่น ๆ จะทำกับเบ้าสำเร็จและสานตามเบ้าสำเร็จรูป เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ อาทิ กระเป๋า แจกกัน พัด จานรองแก้ว ถาดใส่ผลไม้ เฉลไสของ เป็นต้น จากนั้นนำมาลงสีย้อมไม้เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามตามสีที่ต้องการ หรือไม่ลงสีย้อมไม้ก็ได้

3. วัสดุอุปกรณ์สำหรับจักสานย่านลิเภา ประกอบด้วย

1. ย่านลิเภาเส้นเขียว ย่านลิเภาเส้นดำ
2. มิดเล็ก
3. เครื่องหรือแป้นรูดเส้น
4. เหล็กแหลมสำหรับนำรู

ภาพที่ 4 วัสดุอุปกรณ์สำหรับจักสานย่านลิเภา

4. รูปแบบงานจักสานย่านลิเภอบ้านม้าเอย แบบร่วมสมัย

ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมจักสานของชุมชน เป็นสินค้ากลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ และเป็นตลาดเฉพาะ ดังนั้น ค่อนข้างมีข้อจำกัดกับกลุ่มเป้าหมายทางการตลาด อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมจักสานของชุมชน เป็นสินค้าที่มีเสน่ห์ และมีคุณค่ามีมูลค่ากับผู้ใช้งานและผู้รับ ดังนั้น การนำเสนอคุณค่าของผลิตภัณฑ์ รวมถึงการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างไปจากเดิมจากกลุ่มผู้อาวุโส ผู้สูงวัย ไปสู่ตลาดเป้าหมายกลุ่มอื่น ๆ อาทิ ลูกค้าวัยทำงาน ลูกค้าวัยรุ่น การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ ผ่านการจัดบูธในงานแสดงสินค้า เช่นในงานแสดงสินค้า OTOP และการเดินแบบงานแฟชั่น นอกจากนี้ทางกลุ่มยังทำเป็นของขวัญให้บริษัทหรือองค์กรในเทศกาลสำคัญ รูปแบบผลิตภัณฑ์และงานออกแบบจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง รวมถึงการกำหนดราคาที่เหมาะสมที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ใช้วัสดุอุปกรณ์เสริมต่าง ๆ มาเป็นองค์ประกอบในการผลิต ดังนั้น เพื่อให้การตลาดขยายไปยังกลุ่มเป้าหมายใหม่ ทางกลุ่มจึงได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าที่สามารถถือ หรือหิ้วได้ สไตล์สมัยใหม่ที่เหมาะกับทุกช่วงวัย ใช้วัสดุหนัง มาผสมผสาน ให้ดูแบบร่วมสมัย ใช้งานง่ายถือในหลากหลายโอกาส รวมถึงการออกแบบผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาแนวตกแต่งหรือชุดของฝาก อาทิ เซตจานรองแก้ว จานรองช้อน เป็นต้น และการตั้งราคาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายระดับราคา ตามวัตถุดิบที่ใช้ รูปแบบขนาด จึงทำให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้ขยายตลาดเป้าหมายได้กว้างขวางขึ้น

ภาพที่ 5 รูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานย่านลิเภาที่ผสมหนังพียู

5. ครูภูมิปัญญาจักสานย่านลิเภอบ้านม้าเอย

เป็นผู้อาวุโสในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการทำงานจักสานย่านลิเภา รูปแบบบ้านม้าเอย มาไม่ต่ำกว่า 30 ปี มีผลงานจักสานเป็นที่ยอมรับของชุมชน และพร้อมจะถ่ายทอดองค์

ความรู้ด้านงานจักสานเพื่อให้ภูมิปัญญาดังกล่าวคงอยู่ สืบทอดยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น และถือเป็นปราชญ์ชุมชนที่พร้อมจะถ่ายทอดเรื่องราวการเรียนรู้ศึกษาแก่ผู้สนใจ

6. การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

กรมส่งเสริมการเกษตร มีนโยบายส่งเสริมและพัฒนาแม่บ้านเกษตรกร มาตั้งแต่ ปี 2513 โดยส่งเสริมให้สตรีในภาคเกษตรรวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตามความสมัครใจ เพื่อให้รู้จักทำงานเป็นหมู่ คณะภายใต้กติกากลุ่ม โดยสมาชิกเพื่อสมาชิกมีการบริหารงานในรูปคณะกรรมการ ซึ่งมีตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด เขต และระดับประเทศ มีศักยภาพในการดำเนินงานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงไปจนถึงวิสาหกิจชุมชน และเชิงธุรกิจ ทั้งยังช่วยผลักดันนโยบายกรมส่งเสริมการเกษตรและของรัฐบาลอย่างได้ผล ซึ่งก่อให้เกิดเครือข่าย ความร่วมมือและการดำเนินการเพื่อการพัฒนาองค์กรเกษตรกรให้เข้มแข็ง (สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร, 2555)

6.1 วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

1. เพื่อให้แม่บ้านเกษตรกรรวมตัวกันเป็นกลุ่มใช้พลังความคิด กำลังกาย กำลังทรัพย์ และจิตใจ ในการปรับปรุง ยกระดับฐานะของสังคมเกษตรให้ดีขึ้นทุกวิถีทาง
2. เพื่อให้แม่บ้านเกษตรกร ซึ่งเป็นผู้ประกอบการเกษตรมีความรู้ด้านการผลิตการจัดการ สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ
3. เพื่อให้แม่บ้านเกษตรกรมีความรู้ด้านเคหกิจเกษตร ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น และเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว
4. เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรช่วยกันแก้ไขปัญหาสังคมและดูแลสิ่งแวดล้อมชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

6.2 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจักสานย่านลิเภา

เป็นการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ตามแนวทางของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นการรวมตัวกันของสมาชิกที่มีความสามารถในงานจักสานย่านลิเภาในชุมชน มีเอกสารรับรองกลุ่มอาชีพจากเกษตรอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ออกให้ ณ วันที่ 5 มีนาคม 2567 สมาชิกในกลุ่มจะทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญางานจักสานของชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ รูปแบบใหม่ ๆ ตามความต้องการของตลาดและผู้สนใจมี นางสุนิตย์ เกื้อแก้ว ปฏิบัติหน้าที่ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเอย

ภาพที่ 6 หนังสือรับรองกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจักสานย่านลิเภา

6.3 ช่องทางการติดต่อสื่อสาร

1. ณ ที่ทำการกลุ่มจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเอย

เลขที่ 102 หมู่ที่ 1 ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ผู้ประสานงาน คุณจาง ไชยวิรัตน์ โทร. 095-3094962

คุณสุนิษฐ์ เกื้อแก้ว โทร. 063-2651956

2. ผ่านแฟนเพจ กลุ่มจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเอย

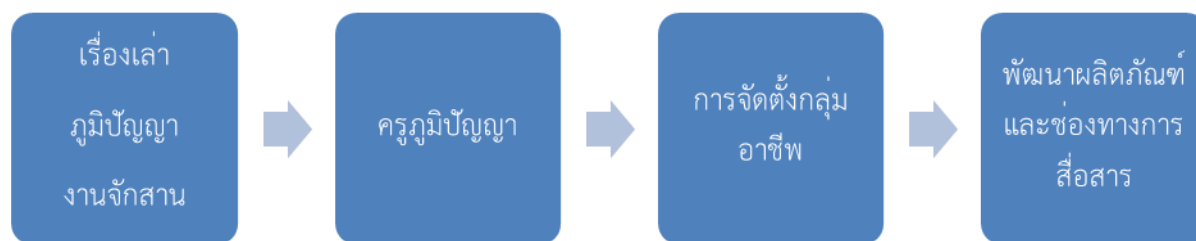
<https://www.facebook.com/Lipaoarea>

แฟนเพจ เป็นทั้งช่องทางการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร และการสั่งซื้อจากผู้สนใจผ่านทางแพลตฟอร์มออนไลน์

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง การฟื้นฟูภูมิปัญญางานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเอย ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการอนุรักษ์และสืบทอดทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของชุมชนท้องถิ่น ผ่านกระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานที่กำลังจะเลือนหายไป โดยใช้แนวทางการศึกษาจากกรณีศึกษาท้องถิ่น ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่า (Storytelling) และประมวลข้อมูลเพื่อนำเสนอเป็นเรื่องราวที่ทรงคุณค่าต่อสังคม กระบวนการนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (1986) ที่พบว่า ทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งฝังอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญในงานจักสาน เมื่อได้รับการฟื้นฟู ถ่ายทอด และต่อยอดอย่างเหมาะสม ไม่เพียงแต่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน แต่ยังสามารถเปลี่ยนเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ แนวทางการใช้ “เรื่องเล่า” และ “เรื่องราวจากกรณีศึกษา” ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Seroto (2011) ซึ่งเสนอว่าการเล่าเรื่องในชุมชนท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดอัตลักษณ์และสืบทอดองค์ความรู้ จากรุ่นสู่รุ่น เช่นเดียวกับ Bessette (2004) ที่เน้นการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Communication for Development) โดยการใช้เนื้อหาเชิงวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงความรู้กับตลาดและสังคมภายนอก ในบริบทของไทย การศึกษาของ วิไลวรรณ ทองเจริญ (2560) แสดงให้เห็นว่าการรวมกลุ่มแม่บ้านเพื่อพัฒนางานจักสานในชุมชนบ้านป่งมีผลต่อการสร้างรายได้และเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน อีกทั้งถูกสนับสนุนจากงานวิจัยของ ศิริพร ศรีสุวรรณ (2563) ที่ย้ำถึงบทบาทของ Storytelling ในการเพิ่มมูลค่าและสื่อสารคุณค่าของผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การฟื้นฟูงานจักสานย่านลิเภาโดยชุมชนบ้านม้าเอย จึงมิใช่เพียงการอนุรักษ์งานหัตถกรรมตามพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ หากแต่ยังเป็นกระบวนการพัฒนาโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นแกนกลาง ผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การรวมกลุ่มแม่บ้าน การออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย และการตลาดแบบผสมผสานระหว่างออนไลน์กับออฟไลน์ ซึ่งนอกจากจะช่วยสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังความภาคภูมิใจในรากเหง้าและส่งต่อคุณค่าเหล่านี้ให้คนรุ่นหลังอย่างมีพลังและความหมาย โดยสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นแนวทางการดำเนินงานผ่านโมเดลการฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญางานจักสานย่านลิเภาบ้านม้าเอย ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 โมเดลการฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญางานจักสานย่านลิเภาบ้านน้ำเฒ่า ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ

บรรณานุกรม

- ปริญญญา ตันติสุข. (2559). กระบวนการเล่าเรื่องและการสื่อสารเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาเครื่องจักสานบ้านป่าข่า จังหวัดเชียงใหม่. วารสารนิเทศศาสตร์, 34(2), 112–130.
- มติชนออนไลน์. (21 กันยายน 2565). สมเด็จพระพันปีหลวง ทรงอนุรักษ์ “จักสานไทย” หัตถกรรมล้ำค่า-สร้างอาชีพ. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2567 จาก https://www.matichon.co.th/royal/news_3574211.
- รัตน์ บัณฑิต. (2535). การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง (ปริญญาานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). ปฏิวัติการศึกษาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : มติชน.
- วันเพ็ญ พวงพันธุ์บุตร. (2542). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. ลพบุรี : สถาบันราชภัฏเทพสตรี.
- วิไลวรรณ ทองเจริญ. (2560). การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านบุง อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.
- ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. (2542). ภูมิปัญญาชุมชน ยาชุดพิเศษในการพัฒนา. วารสารวัฒนธรรมไทย, 36(9), 2-4.
- ศิริพร ศรีสุวรรณ. (2563). การเล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อการสื่อสารคุณค่าของผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมชุมชน. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 18(1), 112–126.
- สำนักพัฒนาเกษตรกรรม กรมส่งเสริมการเกษตร. (2555). คู่มือการจัดตั้งและดำเนินงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนาเกษตรกรรม กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สุมาลี ชัยเจริญสุข. (2561). การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานในชุมชนบ้านบางพลับ จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารวิชาการศิลปศาสตร์, 14(1), 45–58.
- สุรสิทธิ์ ระวังวงศ์, ชาตรี หอมเขียว, อภิชาล ทองมั่ง, กำเนิดว่า และ ชัยวัฒน์ภัทร เลาสัตย์. (2565). การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาประเภทของใช้และประดับโดยใช้เทคนิคแบบจำลองธุรกิจ CANVAS ร่วมกับการแปลงหน้าที่เชิงคุณภาพ และวิศวกรรมคั่นไซ เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตย่านลิเภา จังหวัดนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- เอกวิทย์ ณ ถาง. (2544). ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

- Bessette, G. (2004). Involving the community : A guide to participatory development communication. International Development Research Centre (IDRC).
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education (pp. 241–258). New York, NY: Greenwood.
- Hall, S. (1997). Representation: Cultural representations and signifying practices. London: Sage.
- Krippendorff, K. (2004). Content analysis: An introduction to its methodology (2nd ed.). Thousand Oaks, CA : Sage.
- Seroto, J. (2011). Indigenous education and heritage preservation: A case of oral tradition and cultural expression. Indilinga: African Journal of Indigenous Knowledge Systems, 10(2), 145–157.
- Smith, L. T. (2006). Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples (2nd ed.). London : Zed Books.